

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0).

Тірбах Анатолій Володимирович

*Аспірант кафедри філософії і соціальної антропології
імені професора І. П. Стогнія*

Університет Григорія Сковороди в Переяславі (м. Переяслав, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-6080-1317>

e-mail: uhbanty@gmail.com

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ СИМВОЛІЗМ ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР

Резюме

У статті здійснено комплексний лінгвофілософський аналіз символічно-категоріального виміру практичної філософії Григорія Сковорода, зосереджений на виявленні її екзистенційного потенціалу. Автором реконструйовано смислову архітектуру ключових концептів сковородинівського світобачення та з'ясовано, що символізм у мислителя виступає не лише формою вираження ідей, а інструментом пізнання і практичного самоздійснення людини.

Встановлено, що семантичне ядро філософії Сковорода формує аксіологічна тріада «гідність — свобода — щастя», яка визначає логіку духовного розвитку особистості та її рух до гармонії з божественним порядком. Виявлено, що ця тріада функціонує як динамічна система ціннісних орієнтирів, реалізація яких забезпечується через механізми самопізнання, сродної праці та духовної автономії.

Обґрунтовано, що символічна тріада «сонце — серце — змія» виконує функцію когнітивної моделі інтерпретації людського буття, де «сонце» репрезентує трансцендентну істину, «серце» — внутрішній духовний центр людини, а «змія» — інструмент практичної мудрості та самозбереження. Доведено, що через цю символіку Сковорода формує цілісну концепцію взаємодії духовного і матеріального начал.

З'ясовано, що метод пізнання Сковорода ґрунтується на діалектичній логіці (теза — антитеза — синтез), яка реалізується через символічне

мислення та дозволяє інтегрувати емпіричний і трансцендентний досвід. Виявлено, що така когнітивна модель забезпечує перехід від фрагментарного сприйняття світу до його цілісного розуміння.

Підсумовано, що практична філософія Сковороди є не лише теоретичною системою, а нормативною моделлю життєдіяльності людини, орієнтованою на досягнення внутрішньої свободи і щастя. Доведено актуальність його ідей у сучасному українському контексті, зокрема як світоглядного ресурсу суспільного спротиву в умовах війни, де архетипи гідності, свободи та духовної стійкості набувають мобілізаційного значення.

Ключові слова: Філософія Григорія Сковороди; символізм; сродна праця; гідність; свобода; щастя.

Вступ

Для Григорій Сковорода слово і смисл постають як нерозривна єдність. Мова, розуміючи її як систему образно-сміслових кодифікацій реальності, виступає фундаментальним екзистенційним чинником людського буття. Саме через мовну форму людина не лише здійснює перцепцію світу, але й транслює власне світобачення іншим, формуючи тим самим міжсуб'єктивний простір смислів.

У цьому процесі встановлюється органічний зв'язок між мисленням і реальністю — як матеріальною, так і метафізичною. Відтак вибудовується ціннісний горизонт суб'єкта буття, який визначає його вимоги до себе і довкілля. У цьому контексті людська життєдіяльність постає не як зовнішньо зумовлена необхідність, а як свідомий вибір, спрямований на реалізацію власного призначення. Лише за цієї умови людина здобуває справжню свободу, а отже — наближається до стану щастя.

Як слушно зазначає М. В. Попович, «філософія Григорія Сковороди — це філософія гідності як основної засади життя...» [1, с. 250]. Саме тому особливої аналітичної ваги набуває осмислення тріади «гідність — свобода — щастя», яка дозволяє розкрити динаміку ціннісних орієнтирів людського буття та окреслити шлях до гармонії з божественним порядком.

Методи дослідження

У дослідженні використано декілька взаємодоповнюючих методів, кожен із яких дав конкретний результат для розкриття теми. Так, метод історичної реконструкції дозволив відтворити філософію Сковороди в її автентичному історичному контексті. Завдяки цьому уточнено первинний зміст ключових понять і показано їх зв'язок із європейською інтелектуальною традицією. Системно-структурний аналіз забезпечив розуміння філософії Сковороди як цілісної системи. Саме цей метод дав змогу виокремити її смислове ядро (тріаду «гідність — свобода — щастя») та пояснити

взаємозв'язок основних символів («сонце — серце — змія»). Аксіологічний підхід дозволив розкрити ціннісну основу вчення мислителя. Завдяки ньому обґрунтовано, що щастя у Сковороди є результатом внутрішньої гармонії, а свобода — насамперед духовною категорією. Епістемологічний аналіз сприяв дослідженню способу мислення Сковороди. У результаті показано, що його пізнання має діалектичний характер і здійснюється через символічне осмислення світу. Праксеологічний підхід дав можливість вийти на практичний вимір філософії. Саме через нього доведено, що ідеї Сковороди мають прикладне значення як модель життєвої поведінки та самореалізації людини.

Результати дослідження

Фундаментальні засади інтерпретації творчої спадщини Сковороди були закладені у працях М. Ковалинського, О. Багалія, Д. Чижевського [2; 3; 4]. Подальший розвиток аксіологічного та світоглядного аналізу його філософії здійснено у дослідженнях Ю. Вільчинського, Г. Волинки, І. Драча, С. Кримського, М. Поповича та інших [1; 5; 6], які акцентують на її людино- та боговимірності, а також на її відповідності інтелектуальному духу Реформації та Просвітництва.

Символи філософського чину — суть абстрактні поняття, котрі, втім, постають як наслідок синтезу емпіричного та теоретичного досвіду людства, і є своєрідними універсаліями, за якими вилаштовується людське буття. Символи стають універсаліями у тому випадку, коли вони акумулюють та структурують людський досвід і трансформуються у категорію апостеріорного знання. Людське світовідношення визначається поєднанням раціонального та емпіричного досвіду, посиленого/послабленого психоемоційними чинниками суб'єктивного чину. У філософії Сковороди визначальною є парадигма відштовхування та переосмислення символічних норм буття у напрямку їх людино- та націєвимірності.

Світ для Сковороди не є монолітним, а двовимірним, в якому співіснують дві натури — видима та невидима. Метою ж самого людського буття є досягнення щастя. Поступ до такого стану є тривалим і результат досягається шляхом подолання перепон. А засоби для цього — внутрішнє вдосконалення: самопізнання, сродна праця та духовна незалежність. Процесуальність у досягненні мети насичена постійною боротьбою матеріального низу (пороху, половини, бруду тощо) з духовними орієнтирами людини. Саме тому, для Сковороди людське життя постає своєрідною «нерівною рівністю», за якою обладунки повсякденного виживання постійно стають своєрідною перепоною до злету людського духу. Лінгвістично Сковорода іменує подібний стан фонтаном, тобто проявом вищої сили (Бога), котра наповнює судини людей сумірно з їхнім обсягом. Інакше кажучи, Бог є рівноважним началом для кожного із сутих, надаючи їм однакові (рівні)

можливості для самореалізації. Але не кожному судилося використати наданий шанс.

Вихідним началом онтології Сковороди є твердження про ницість матеріального буття. За повсякденною рутиною, гидкою та огидною, спрямованою на задоволення тваринних інстинктів, приховується справжнє, правдиве буття. Звідси — поділ суцього на два світи: видимий та невидимий. Перший — це земне і повсякденне, нице животіння, посеред речей і для речей, в якому притлумлюються всі потаємні стремління людини. Другий — світ божественний (дух, «зерно»), справжній світ, в якому людина вивищується до істин одкровення. Долання зовнішньої оболонки видимого світу і осягнення прихованого блага (мудрості, любові, щастя) і є ознакою справжнього смислу життя. Саме в цьому контексті і слід сприймати знаковий вислів філософа; «Світ ловив мене, але не спіймав».

Мислитель на власному прикладі доводив до інших громадян як слід, і як можна бути незалежним від спокус життя: багатства, чинів та влади. Показовим в цьому є «преддверіє», тобто «передмова до філософського трактату «Начальная дверь ко христіанському добронравію». Перший варіант був створений в 1766 р. «для молодого шляхетства Харьковской губернії», а оновлений — в 1780 р. Філософ чітко визначився розумінням світів і натур, а також із призначенням людини. Сковорода зазначає: «Что же есть для тебя нужное? То, что самое легкое. А что же есть легкое? О друг мой, все трудное и тяжелое, и горкое, и злое, и лживое есть. Однако что есть легкое? Тое, друг мой, что нужное. Что есть нужное? Нужное есть только одно: «Едино есть на потребу». «Одно только для тебе нужное, одно же только и благое и легкое, а протчее все труд и болзнь. Что же есть оно? Бог. Вся тварь есть рухлядь, смесь, сволочь, сечь, лом, крушь, стечь, вздор, сплочь, и плоть, и плетки... А тое, что любезное и потребное, есть едино везде и всегда. Но сіе едино все горстію своею и прах плоти твоея содержит... Многія телесные необходимости ожидают тебе, и не там щастіе, а для сердца твоего едино есть на потребу, и тамо Бог и щастіе, не далече оно. Близ есть. В сердце и в душе твоей» [7, с. 115].

Окрему систему складає категоріальна тріада «сонце-серце-змія». Кожен із складників несе конкретне екзистенційне навантаження: сонце — божественна істина, джерело знань про суще, серце — людська духовність, вмістилище любові та пізнання, змія — практична мудрість, своєрідний механізм самозбереження людини. В своїй сукупності, означені смисли створюють підмурівок і, водночас, є наслідком сродної (спорідненої) праці — зайняття людиною тим видом діяльності, до якої у неї є вроджена (природна) схильність. Але не всяка праця є, чи може бути, «сродною». Її зміст визначається, насамперед, тяжінням самої людини до творення, є її душевним пожитком. І, не менш важливо, нахилам та здібностям людини:

«Природа чи Бог кожній людині від народження дає певні здібності і важливо не занедбати їх, а відчутти і жити згідно з ними. А це значить, що треба жити за натурою, але не йти за сліпою натурою, а за внутрішнім своїм блаженним духом» [8, с. 58]. Спротив цьому дару може бути йти від самої людини, але, найчастіше від оточуючих, котрі спокусою чи примусом змушують займатися чим завгодно, але не промислом Божим.

Смисл людського життя — досягнення щастя. Сковорода вважав, що справжнє щастя може дати лише мудрість, втім — разом з доброчинством. Мудрість відкриває очі на те, що таке щастя, а друге — доброчинство -спроможне допомогти людині досягнути його. Його не слід шукати десь навсіді, навіть в далеких заморських краях. Ні, воно знаходиться всередині самої людини. Філософ наголошував: «Ныне же желаеш ли быть счастливым? Не ищи счастья за морем, не проси его у человека, не странствуй по планетам, не волочись по дворцам, не ползай по шару земном, не броди по Иерусалимам... Златом можеш купить деревню, вещь трудную, яко обходимую, а счастье, яко необходимая необходимость, туне везде и всегда даруется. Воздух и солнце всегда с тобою, везде и туне; все же то, что бежит от тебе прочь, знай, что оно чуждее и не почитай за твое, все то странное есть и лишнее. Что же тебе нужды? Тем-то оно и трудное. Никогда бы не разлучилось от тебе, если бы было необходимое. Благодарение блаженному Богу. Счастье ни от небес, ни от земли не зависит.» [7, с. 114]. Іншими словами: людина сама творець свого щастя, Але, з істотним уточнення: ніколи коштом інших людей та шкоду їм же.

У філософії Сковороди поєднано дві іпостасі любомудрія: спекулятивна філософія або філософія релігії — з одного боку, та практична філософія — з іншого. У своїй сукупності вони задають не лише смисли і цінності буття, але і яким чином людина може досягнути цю реальність на благо собі та інших людей. Сама людина — світ досить невеликий, і їй важко досягнути безмежну велич Бога. Але коли віра поєднана з любов'ю до світу, тоді зникають штучні перепони досягнення суцього. А ці перепони — закам'яніла наша нечулість та зневажений смак. Грубе тілесне міркування перешкоджає любові до одкровення, а разом з тим — і досягненню особистого щастя. Реалізація цієї мети і складає сутність практичної філософії мислителя: поєднати повагу до даного людині вищого знання, з життям, корисним для всіх доброчинів та мрійників.

В трактаті «Брань архістратига Михаїла з Сатаною або чи легко бути благим» Сковорода якраз і акцентує увагу на протистоянні в самій людині двох начал: духовного (божественного) і тілесного (земного). І людина сама творить всередині себе, а тим самим — і для інших людей, пекло або рай. Перевага тварного штовхає людину в безодню, і рушієм цього виступає зло — плотські думки і дії. Натомість, чисте серце розстилає людині

шлях на гору Божу. І коли людина вивільняється від суєти суєт, грубих земних насолод і швидкоплинних спокус, в її серці утверджується рай, а сатана нидіє і конає від нестримної люті [7, с. 271–285]. Загалом, наголошує М. Попович, «Сковорода виходить із святоточної філософії тварного і нетварного. Світ плотський, тварний, має початок і кінець. Нетварна духовна сторона є невидиме в цьому світі, безконечне в кінечному... бракує тільки слів про те, що тварне є код, а невидиме — інформація» [9, с. 286]. Таким чином, український мислитель передхоплював *висновки* технологічного суспільства про походження життя і людини як онтологізацію певної інформаційної матриці, вважаючи при тому на ту обставину, що сама людина нині здатна вносити істотні новації в саму спадкову структуру буття.

Особливу увагу Сковорода звертає на саме явлення людини у світ та її зростання в умовах дихотомії: тварне проти духовного. Філософ вважав, що в дитячому серці є щось таке, що чинить спротив або запобігає суєтності буття. «Ви благоговійно чекайте» — закликав Сковорода, але не сидить, склавши руки. Із зародку, насіння в дитячому серці, слід викохувати здоровий плід, а не гниль та зловоння. В цьому, по суті, і полягає смисл практичної філософії Сковороди, а саме — життєствердження людини у світі. Причому, цей процес має бути міжсуб'єктивним, двоєдиним як у просторі, так і в часі. Тобто, відбувається не лише творення суб'єктом себе самого, але й відтворення себе як мікросвіту, відтворення у наступних поколіннях. Таким чином створюється неперервність людських світів, їхній розвиток і взаємозбагачення, а не хиріння чи занепад.

У цьому відношенні свою евристичність засвідчує когнітивна логіка Сковороди, його метод дослідження. Практична логістика вибудовується на визначенні об'єкта пізнання, членуванні його на протилежності, співставлення яких між собою і дозволяє відшуковувати рушійні сили розвитку сущого. Тим самим, первісна фрагментація, диференціація світу завершується новим синтезом, його єдністю. Власне кажучи, пізнавальне коло Сковороди являє собою рух по колу (теза — антитеза — синтез), внаслідок якого дослідник отримує новий образ об'єкта, але вже достовірніший та повніший. Філософ і культуролог Тарас Лютий, стверджує: «Протилежності (боротьба світла і темряви, добра і зла) породжують третій принцип — сполучення. А рух по колу — це принцип буття світу. Для Сковороди, світ стоїть під знаком цієї боротьби. Але безпосередньо висловити цей закон неможливо. Тому філософ і послуговується символами, порівняннями та образами. Протилежності сполучається в третьому елементі. Така єдність завжди є поворотом, повертанням до себе, до Бога, додому. Все повертається до себе без початку й кінця» [10].

Рух від реального світу до метафізичного, до світу символів-образів, уможливорює відірватися від набридливої буденності і зосередитися на

сутнісних рисах буття. А подальший, певною мірою зворотній рух, постає як створення своєрідної моделі виправлення, навіть — вдосконалення повсякденності. Змінення, відповідно, в бік вдосконалення, гармонізації внутрішніх та зовнішніх чинників суцього. В даному випадку, смислова інтерпретація логістичних систем слугує креативним інструментом розв'язання проблем у множині дихотомій людського життя: «матерія-ідея», «свій-чужий», «друг-ворог». «чоловік-жінка», «добро-зло», «огидне-прекрасне» тощо. Символи дозволяють сформулювати певні правила, за допомогою яких можна визначати ефективні імперативи та норми поведінки, за допомогою яких інституалізується несуперечлива система міжлюдських взаємодій та відносин. Як наголошував Дмитро Чижевський, «символіка Сковороди виявляється в постійному звороті від ідеальних, абстрактних, загальних предметів до конкретного — до життя, природи, мистецтва, релігійної традиції... Позитивна риса символічного пізнання, що в ньому ми постійно мусимо щось витовкмачувати, інтерпретувати, аналізувати: таким чином, ми змушені проходити глибше в суть речі, ми змушені не суто пасивно приймати об'єкт пізнання, а навпаки, освітлювати цей об'єкт, доповнювати його при допомозі живої активності нашого духу» [11, с. 58].

В умовах нинішньої повномасштабної війни РФ проти України філософія Сковороди увіходить до світоглядно-ментального арсеналу спротиву агресії. Для українського суспільства національні цінності були і є системоорганізуючим чинником власного буття та розвитку. Путінська доктрина «Київ за три дні» була безжалісно розтрощена активністю Української людини, котра тварному, московсько-ординському началу, протиставила високий дух Гідності, Свободи і жадання Щастя. І встояла, і продовжує вже неміряних чотири роки протистояти оскаженому ворогу, відстоюючи не лише власну честь і незалежність, але й демократичні набутки всього цивілізованого людства. У підвалинах нездоланного спротиву України повномасштабній військовій російській агресії якраз і знаходяться архетипові ментальні коди українського буття, про які так мудро і передбачливо розмірковував великий український мандрівний філософ Григорій Сковорода.

Висновки

1. Символізм у філософії Григорій Сковорода постає як когнітивно-категоріальний інструмент, що структурує людський досвід і поєднує раціональне, емпіричне та духовне пізнання в єдину систему.

2. Дуалістична модель буття (видима і невидима натури) визначає спрямованість людського існування на досягнення внутрішньої, духовної реальності як істинного виміру життя.

3. Досягнення щастя розкривається як процес внутрішньої трансформації особистості через самопізнання, сродну працю та духовну автономію, що реалізується в логіці «нерівної рівності».

4. Категоріальна тріада «сонце — серце — змія» формує цілісну модель самореалізації, в якій істина, духовність і практична мудрість поєднуються як основа гармонійного людського буття.

5. Філософія Сковороди інтегрує спекулятивний і практичний виміри, пропонуючи внутрішні механізми подолання суперечностей і утверджуючи автономну природу щастя, незалежну від зовнішніх обставин.

6. Ідеї Сковороди в умовах сучасної російсько-української війни набувають значення світоглядного ресурсу стійкості, де архетипи свободи, гідності та духовної незалежності виступають чинниками національного спротиву.

Список посилань:

1. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. 2-е вид. Київ: Майстерня Білецьких, 2008. 256 с.
2. Ковалинський М. Григорій Савич Сковорода (Життя і деякі думки українського філософа-спіритуаліста) / Опр. д-р Ю. Русов. Лондон: Накладом Української видавничої спілки, 1956. 35 с.
3. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Харків: Державне видавництво України, 1926. 397 с.
4. Чижевський Д. Філософські твори: У 4 т. Т. 1: Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. Київ: Смолоскип, 2005. 402 с.
5. Драч І. Ф., Кримський С. Б., Попович М. В. Григорій Сковорода: Біографічна повість / Під загальною редакцією доктора філософських наук В. М. Нічик. Київ: Молодь, 1984. 216 с. (Серія біографічних творів «Уславлені імена». Випуск 60).
6. Ушкалов Леонід. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ : Дух і літера, 2017. 368 с.
7. Сковорода Григорій. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ: Наукова думка, 1983. 544 с.
8. Харченко Л. М. Ціннісні виміри концепту щастя у філософії Григорія Сковороди. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філософія. 2020. Том 31 (70). № 2. С.55-60.
9. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ: «АртЕк», 1998. 738 с.
10. Лютий Тарас. Символічний світ Сковороди. Тиждень. 24.10.2017. URL: <https://tyzhden.ua/symvolichnyj-svit-skovorody/>.

11. Чижевський Дмитро. Теорія символів Г. С. Сковороди. Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. Рік видання IX. 2000. Випуск 39-40. С. 58-67.

References:

1. Popovych, M. (2008). Hryhoriy Skovoroda: Philosophy of Freedom. 2nd ed. Kyiv: Biletsky Workshop. 256 p.
2. Kovalinskyi, M. (1956). Hryhoriy Savych Skovoroda (Life and some thoughts of the Ukrainian philosopher-spiritualist) / Compiled by Dr. Yu. Rusov. London: Published by the Ukrainian Publishing Union. 35 p.
3. Bagaliy, D. I. (1926). Ukrainian traveling philosopher Gr. Sav. Skovoroda. Kharkiv: State Publishing House of Ukraine. 397 p.
4. Chyzhevskiy, D. (2005). Philosophical works: In 4 vols. Vol. 1: Essays on the history of philosophy in Ukraine. Philosophy of Hryhoriy Skovoroda. Kyiv: Smoloskyp. 402 p.
5. Drach, I.F., Krymskiy, S.B. & Popovych, M.V. (1984). Grigoriy Skovoroda: Biographical story / Under the general editorship of Doctor of Philosophy V. M. Nichik. Kyiv: Molod. 216 p. (Series of biographical works «Glorified Names», Issue 60).
6. Ushkalov, Leonid. (2017). Catching an elusive bird: the life of Grigory Skovoroda. Kyiv: Spirit and Letter. 368 p.
7. Skovoroda, Grigoriy. (1983). Poems. Songs. Fables. Dialogues. Treatises. Proverbs. Prose translations. Letters. Kyiv: Naukova Dumka. 544 p.
8. Kharchenko, L.M. (2020). Valuable dimensions of the concept of happiness in the philosophy of Grigory Skovoroda. Scholarly notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Philosophy. Volume 31 (70), No. 2, 55-60.
9. Popovych, M.V. (1998). An essay on the history of culture of Ukraine. Kyiv: «ArtEk». 738 p.
10. Lyutyi, Taras. (2017). The symbolic world of Skovoroda. Tyzhden. 10/24/2017. URL: <https://tyzhden.ua/symvolichnyj-svit-skovorody/>.
11. Chyzhevskiy, Dmytro. (2000). Theory of symbols of G.S. Skovoroda. Chronicle-2000. Ukrainian cultural almanac. Year of publication IX.. Issue 39-40, 58-67.

Anatolii Tirbakh

*PhD Student Department of Philosophy and Social Anthropology
named after Professor I. P. Stohnii*

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav (Pereiaslav, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0004-6080-1317>

e-mail: uhbanty@gmail.com

LINGUO-PHILOSOPHICAL SYMBOLISM IN HRYHORII SKOVORODA'S PRACTICAL PHILOSOPHY: AN EXISTENTIAL DIMENSION

Abstract

The article provides a comprehensive linguo-philosophical analysis of the symbolic and categorical dimension of the practical philosophy of Hryhorii Skovoroda, focusing on its existential potential. The author reconstructs the semantic architecture of the key concepts of Skovoroda's worldview and demonstrates that symbolism in his philosophy functions not only as a form of expression, but also as a cognitive and practical tool of human self-realization.

It is established that the semantic core of Skovoroda's philosophy is formed by the axiological triad “dignity – freedom – happiness,” which determines the logic of personal spiritual development and the path toward harmony with the divine order. This triad is shown to operate as a dynamic system of value orientations, the realization of which is ensured through self-knowledge, congenial work, and spiritual independence.

The study reveals that the symbolic triad “sun – heart – serpent” functions as a cognitive model for interpreting human existence, where the “sun” represents divine truth, the “heart” signifies the inner spiritual essence of the individual, and the “serpent” embodies practical wisdom and self-preservation. It is argued that through this symbolic system Skovoroda constructs a holistic concept of the interaction between the spiritual and the material.

It is further demonstrated that Skovoroda's epistemological method is based on a dialectical logic (thesis – antithesis – synthesis), implemented through symbolic thinking, which enables the integration of empirical and

transcendental experience. This cognitive model allows for the transition from fragmented perception of reality to its holistic comprehension.

The article concludes that Skovoroda's practical philosophy represents not merely a theoretical system, but a normative model of human existence oriented toward achieving inner freedom and happiness. The relevance of his ideas in the contemporary Ukrainian context is substantiated, particularly as a worldview resource of social resilience in conditions of war, where the archetypes of dignity, freedom, and spiritual endurance acquire mobilizing significance

Keywords: Philosophy of Gryhoriy Skovoroda; symbolism; related work; dignity; freedom; happiness.

Надійшла до редакції/ Received: 04.02.2026

Прорецензовано/ Revised: 18.02.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 27.02.2026